Румяна Златанова (София, България)

В ЧЕСТ НА КОНГРЕСА ПО БЪЛГАРИСТИКА

1300 Jahre Bulgarien. Studien zum I. Internationalen Bulgaristik-kongress Sofia 1981 Hrsg. v. yW. Gesemann, K. Haralampieff, H. Schaller. Bulgarische Sammlung, Bd. 2. Neuried: Hieronymus, T. 1, S. 473, 1981; T. 2, S. 325, 1982

1300-годишнината от основаването на българската държава бе ознаменувана в научно отношение с богата и разнообразна колекция от нови изследвания в областта на българската история, археология, етнография и фолклор, език, литература, култура, книжовни връзки и културни взаимоотношения, история на славистиката и българистиката, българистична библиография и пр. Особено следва да се отбележат българистичните издания, подготвени специално за I Международен конгрес по българистика у нас[1] — фототипни издания на трудове на чуждестранни учени по българистика, трудове на съвременни чуждестранни българисти, както и три книги, посветени на отделни българистични проблеми: „Българистика и българисти", „Българската история в чуждестранната историография" (2 тома материали от II конференция на младите историци 1980), „Развитие на българския език от IX до XX век" (материали от I национална младежка школа по езикознание, 1979).

В много далечни и близки страни по света се осъществиха разнообразни прояви, посветени на юбилея. Появиха се нови научни проучвания по различни българистични проблеми, които дадоха израз не само на интереса, всеотдайния труд, постиженията на чуждестранните учени българисти и на техния принос за обогатяване на международната научна традиция в тази област, но са и убедително доказателство за реалния принос на съвременна България в развитието на световната цивилизация.

Свое реномирано място сред чуждестранните издания[2] зае том II от поредицата „Българска сбирка"[3] (т. 29, „Югоизточноевропейски изследвания" на Обществото за Югоизточна Европа, Мюнхен), който в две книги представя проучвания на немски учени, посветени специално на I Международен конгрес по българистика и част от които бяха изнесени като доклади на самия конгрес. Това е сборник, който свидетелствува за многостранните интереси на западногерманските изследователи към българската история, култура, език и литература и е принос към по-нататъшното разгръщане и задълбочаване на традиционните културни и научни българско-немски взаимоотношения.

Първата част на сборника обхваща приноси на 25 автори по въпроси на българската история, фолклор, език, литература, библиография. Приносите по българска история обхващат конкретни исторически проблеми от по-новата история, въпроси на международното културно и научно сътрудничество и политико-икономически анализи.

---

[1] Вж. К. Шарова. Първият международен конгрес по българистика. София, 23 май — 3 юни 1981 г. — Векове 3, 1981, 91—97; срв. и М. Матакиева, М. Лазаров. България в чуждестранната историография. — Векове 5, 1981, 92—93, и др.

[2] Срв. например сред излезлите на немски език Quellen reinen Wassers. Eine Anthologie bulgarischer mittelalterlicher Literatur. Auswahl, Einführung und Anmerkungen D. Petkanova. Berlin: Neue Wege 1979; A. Fol, I. Marazov. Thrakien und die Thraker. Innsbruck : Wort und Welt 1979; B. Cvetkova. Die Osmanischen Institutionen in Europa. Wiesbaden : Franz Steiner 1980; Bulgarische Literatur 1944—1980. Berlin : Volk und Wissen 1980; специалните броеве, посветени на България от Europäische Hefte. Hamburg 1981; Zeitschrift für Slawistik 5, 1981, Bd. 26, и др.

[3] Срв. Р. Златанова. Нова българистична поредица във ФРГ. — Старобългаристика VI (1982), 2, 122—125.

Юрген Кемерер осветлява „Участието на Германия в образуването на българската държава“ (с. 5—16) въз основа на две нови публикации за Берлинския конгрес от 1878 г. (Bismarcks Außenpolitik und der Berliner Kongress. Hrsg. v. Karl Otmar Freiherr von Aretin. Wiesbaden: Franz Steiner 1978, Der Berliner Kongress 1878. Protokolle und Materialien. Hrsg. v. Imanuel Geiss. Boppard am Rhein: Boldt 1978). Въпреки всички недостатъци и слабости на Берлинския договор по отношение на българския въпрос авторът смята, че може да се говори за поставяне на основите на „нова държавна организация, която 7 години по-късно. . . чрез съединението на Източна Румелия и България можа да бъде завършена“ (с. 13—14).

На някои страни от миналото на немско-българското сътрудничество в областта на образованието спира вниманието си Волф Ошлис („В служба на две култури“, с. 39—64). Още преди Освобождението (1878 г.) Германия е привлекателна цел за българските студенти, като се започне с Петър Берон, който следва в Хайделберг и Мюнхен. Особено място заемат университетите в Лайпциг и Мюнхен. Така например от 64 редовни професори в Софийския университет през 1928 г. 28 са завършили немски, а други — австрийски университети. А от всички университетски преподаватели през 1935 г. 80% са немски възпитаници. От 1895 г. в България започва оформянето на учебници по немски образци. Авторът проследява развитието на немските училища в България от 1901 г. до днес (Пловдив, София, Русе, Варна, Бургас, Ендже, Бъдарски геран и пр.). Възникнали спонтанно или по частна инициатива, тези училища стават институции на конкретна образователна помощ — с модерно обучение, опряно на най-добрите страни на немската и българската образователна традиция, те възпитават на два езика, в областта на две култури и при това остават дълбоко свързани с българското национално самосъзнание. България остава вярна на най-добрите си училищни традиции от миналото и в петте сегашни гимназии с изучаване на немски език, които наброяват около 5000 ученици.

Хорст Рьолинг („Международни научни връзки на България от 1900 до 1918 г., отразени в дисертации“, с. 64—82) анализира най-напред 78 български дисертации, защитени в Швейцария, Германия, Австрия, Русия, Франция и Италия за периода 1915—1918 г. От началото на века до 1914 г. посочва 470 защити в 11 страни, по-голямата част от които са в Швейцария, Германия и Франция. Авторът отбелязва страната, университета, езика, на който е написана дисертацията, специалността и тематиката. Особено впечатление прави високият процент защити на българки. А като взима пред вид периода 1878—1968, само до 1918 г. се очертават 796 защитени дисертации, които отразяват динамиката на годините преди I световна война с енергичното засилване на българските международни научни връзки и с усилията за академично образование на нашата младеж.

Хуберт Рьозел ни запознава с документацията около „Присъждането на титлата почетен доктор на Михаил Арнаудов от Университета в Мюнстер“ (с.83—92), проведено с тържествен акт в Аулата на Софийския университет на 12. VI. 1940 г. С дипломата на Doctor honoris causa Вестфалският Вилхелм-университет, Мюнстер, отдава почит на „един изследовател, който по образцов начин анализира научно и систематизира произведенията на най-значимите български поети, който подтикна решително изучаването на българския фолклор, който запозна своя народ с поезията на Гьоте и като посредник на немското културно наследство има ценен принос към сътрудничеството на двата народа“ (с. 90).

Щефан Трьобст разглежда влиянието на анархистичната теория и практика върху националнореволюционното движение в Македония и конкретно дейността на С. Гулабчев, М. Герджиков, П. Манджуков, Ст. Михов, Й. Божков, В. Чернодрински, Сл. Мерджанов, Д. Ганчев, групата „Гемиджии“ и др. Разкрива се двояката функция на тези групи или лица като посредници на анархистичните идеи между Средна Европа и Балкана, както и като „пропагандатори на действието“ в революционното движение в самата Македония („Анархисти от България в македонското националнореволюционно движение (1896—1912)“, с. 93—114).

Политически и социално-икономически анализ на „Селското стопанство в България от последните 100 години“ (с. 115—133), подкрепен с точни статистически данни, представя Теодор Цочев.

Няколко статии разглеждат въпроси на нашето народно поетическо творчество и на народните обичаи. Дагмар Буркхарт („Към таксономията на българската народна песен“, с. 135—150) се застъпва за изработване на класификационна система на нашите народни песни, която да вземе за изходен пункт единичната песен и нейната специфична конкретизация и да обхване всички фактори във взаимоотношението на инвариантните структурни елементи на песента. Едва след свеждането по този начин на сродни песни в структурни класове може да се пристъпи към систематизиране на образуваните групи текстове. Такъв подход изисква предварителна изследователска работа извън границата на отделната специална и национална област, както и съответни корекции

на съществуващите класификационни системи на народната песен изобщо.

Анализ на различните теоретически направления при характеризиране на явлението „Задруга — историко-изследователски аспекти" (с. 151—164) прави Кристине Клес.

Със своето описание на „Сватба в едно източнобългарско село" (с. 165—189) Юлиана и Клаус Рот анализират не само значението на участниците в празника и техните роли, елементите, структурата и обектите на действието, но си поставят за цел и да интерпретират отделни страни от обичая и свързания с него ритуал като актове на социална и културна комуникация в тяхната взаимовръзка.

Най-голяма част от статиите са посветени на филологически теми. Разгледани са проблеми на новата българска литература на фона на европейската и във връзка с немската литературна традиция, на българския книжовен език — лексикология, морфология, синтаксис.

Особено място заема историографската информация на Хелмут Кайперт „Лекциите на Лескин по старобългарски от 1877/78 г." (с. 17—38), направена въз основа на запазените в библиотеката на Славистичния институт в Бон записки на Рудолф Турнайзен (1857—1940) — известен индоевропеист и келтолог, професор във Фрайбург/Бр. (1887—1913) и Бон (1913—1923). За последователния интерес на Турнайзен като студент в Лайпциг към *балто-славистичната проблематика* свидетелстват неговите записки от всички езиковедски курсове, водени от Август Лескин през периода 1876—1878 г. Тези записки отразяват не само програмното прецизиране на младограматическата методика у един от водещите ѝ представители, но и самото развитие на „Учебника по старобългарски" (1871) на Лескин, чието силно преработено второ издание от 1886 г. представя натрупаните нови данни в славянското езикознание и обогатеното познание на старобългарските паметници особено след изданието на Зографско евангелие. Лескин построява цялото граматично изложение на второто издание върху паметници, които той специално отбелязва, четрябва да се означат като старобългарски. Така проведеното от Лескин уточнение на термина „старобългарски" се запазва в немскоезиковата славистика и до днес. Кайперт анализира записките в сравнение с първото издание на „Учебника" по въпроси на азбуките, фонетиката, морфологията, примерите от паметниците към конкретните форми и т.н., показва актуалността на лекциите на Лескин и постепенното изменение на собствената му концепция за „Учебника", продължаващ да бъде от 1886 г. до днес неизменно важен справочник за специалисти и студенти с неговите 9 издания (до 1969).

Оригинален е подходът на Волфганг Геземан „Към изследването на българското Възраждане: диахрония, синхрония, динамика" (с. 191—210), когато интерпрегира и разкрива системния характер и динамиката на европейското Просвещение на българска почва. Става въпрос за прилагането на сравнителен подход, който извлича материал за сравнение от областта на посоченото българско явление и го разглежда във вътрешна и външна взаимовръзка както диахронно, така и синхронно. Тази теоретична постановка се подлага на проверка въз основа на отделни парадигми: 1. хелиоцентричната система и 2. системата на началното училищно обучение.

Преглед на „Литературата на българското национално Възраждане" (с. 407—430) прави в обзорната си статия Ервин Ведел.

Райнхард Лауер проследява влиянието на „Немската литература в България — *типологични и генетически взаимоотношения*" (с. 245—269) в периода след 70—80-те години на миналия век.

Обхватната студия на Герхард Гиземан („Художествената позиция и литературната практика на българския експресионист Гео Милев в нейната насоченост към Рихард Демел", с. 211—243) разглежда сходните с тези на Р. Демел схващания за изкуството и пропагандираната естетика на експресионизма в редица *статии на Гео Милев от 1912 г. нататък*, както и тяхното отражение в поезията му. Богатият анализиран материал на многобройни паралелни синтактични, строфически, тематични и композиционни структури потвърждава чувствителния афинитет на поета Г. Милев към Р. Демел. Тази констатация не е израз на съмнение в своеобразието на поетичния образец в поезията на Гео Милев — българският поет използва внимателно и преработва в собствена система експресивния слой от творчеството на Демел, доколкото е възможно интегрирането му в неговата собствена експресионистична поезия.

В „Някои наблюдения към „История славяноболгарская" на Паисий" (с. 351—365) Татяна Зиберт подлага на анализ морфологичната форма и синтактичната флексия на прилагателните имена за изясняване на диалектната основа на Историята и мястото ѝ в новобългарската езикова традиция.

Следват няколко езиковедски приноса. Албрехт Лемп („Новобългарското 'да' във вербални контексти", с. 271—279) представя опит за систематизиране на семантиката и синтаксиса на *да*-конструкциите, като се стреми да обхване специфичните модални значения на *да* в единен приз-

нак и да провери в кои различни *да*-конструкции този признак се проявява.

Макс Манголд („Номерираното парадигматизиране и българската лексикография", с. 281—302) очертава необходимостта от въвеждане на парадигми в българската лексикографска практика въз основа на постиженията на европейската лексикография и на представената от него богата библиография за 25 индоевропейски и други езици.

Евгений Репников разглежда звуковата форма, морфологичните изменения и граматичния род на „Немските заемки в български" (с. 303—316), които подрежда в края на статията си в преглед предметен показалец.

Преглед на най-новите схващания за същността, позицията, датирането и причините за възникването на „Члена в български език" (с. 317—335) прави Зигфрид Ридл.

След като разглежда различните теоретични насоки в приложението на текстлингвистиката, Хелмут Вилхелм Шалер („Въпроси на текстлингвистиката в български език на сравнителна основа", с. 337—350) интерпретира основните възможности и различия при свързването на изреченията в български, руски и полски въз основа на признака определеност/ неопределеност. Авторът стига до извода, че в областта на текстовата семантика е налице сходство между всички славянски езици (с ограничения за полски и чешки), докато в областта на текстовия синтаксис се разкриват съществени различия между български и останалите два славянски езика.

Като изразни средства на „Членениего тема — рема в български език" Ангелика Симдорн (с. 367—377) разглежда: 1. словореда, 2. употребата на страдателен залог, 3. комплексни структури на равнището на подчиненото изречение, както и причастни конструкции, функциониращи като съкратени подчинени изречения.

В обхватната си студия „Към характеристиката на отглаголното съществително на *-не* в съвременния български книжовен език" (с. 379—406) Клаус Щайнке основава анализа си на: 1. произхода, развитието и диференцирането на формите на *-не* и *-ние*, 2. морфологично описание на двете форми, 3. синтактична характеристика и 4. употреба на двете форми. За преодоляването на съществуващите противоречия в досегашната литература по въпроса поради липсата на достатъчна теоретическа обоснованост авторът смята ползотворно прилагането на теорията на валентностите. За разлика от трансформационния метод (използван в някои случаи) тя според него по-ползотворно може да разкрие особеностите на отглаголните съществителни в съвременния български език.

В края на първа книга Кирил Хараламниев и Хелмут Шалер поместват преглед на „Библиографията по въпроси на българистиката в Германия" (с. 431—470), която обхваща: 1. общи въпроси, 2. история, география, право, икономически науки, 3. литературознание и фолклор, 4. езикознание от края на миналия век до днес, или над 530 заглавия. Тази богата библиография трябва да се има пред вид при едно повторно издание например на „Каталога на издания в областта на българистиката "(София 1981), предложен на вниманието на участниците в I конгрес по българистика с редица съществени пропуски в него.

Втората книга на „Изследванията" обхваща приноси към проучване на българско-германските културни взаимоотношения и четири филологически студии.

Кирил Хараламниев запознава читателя с „Ото Мюлер-Нойдорф — дейността му за България" (с. 1—20), който има заслугата да преведе и подготви първата антология на новобългарската литература на немски език, озаглавена „Цветя от Балкана" (1917). Тя обхваща между другото и един от най-хубавите преводи на „Кървава песен" от Пенчо Славейков (част от II песен), както и статия за Националния театър в София от възникването му с първото представление през 1856 г. и преглед на представените български и чуждестранни автори. Подчертава се дейността на издателството на тази антология — „Немско-българското общество", с активната поддръжка от негова страна на млади български студенти в Германия и размяната на учени, писатели и хора на изкуството. О. Мюлер-Нойдорф подготвя програмата и съпровожда българските писатели и артисти на известните „Вечери на българското изкуство" (1917), представени в Берлин, Дрезден, Лайпциг, Кобург, Мюнхен, Щутгарт, Карлсруе, Франкфурт, Кьолн, Хамбург с голям успех. Освен това той превежда романа „Другият" на Добри Немиров (1918 г.), научното изследване „Стопанска история на България" от Иван Сакъзов (1929), изнася редица лекции за популяризиране на българската история, литература, народно творчество, език и народни обичаи и издава поетичната сбирка „Българска родина — 24 песни" (1948), посветена на България, с побългареното си име Стоил М. Новоселски (Нойдорф).

Ханс Закс представя интересна библиография на изследванията в областта на аксиалната геометрия и отделя специално приноса на българските специалисти, като им отрежда важно място в историята на математиката. Подчертава се, че докато Б. Петканчин и Гр. Станилов на-

сочват интереса си главно към линейно-геометричните въпроси на аксиалните пространства, Б. Ив. Иванов пръв разработва общата аксиална теория на пространството и проблема за конгруенцията на повърхностите в хиперболичната двуосова геометрия („София — крепост на аксиалната геометрия", с. 21—30).

Бернхард Тьонес („Мюнхен и българистиката днес", с. 31—38) очертава централното място, което заема Мюнхен от век и половина насам в обучението на широк кръг специалисти българисти и проследява дейността на различните научни средища, институти, университети и библиотеки, на издаваните от тях списания, изследвания и поредици с важни и съществени приноси във всички области на българистиката.

След обстоен преглед на литературата и изворите за живота на Климент Охридски и определяне на мястото му сред книжовниците от „Златния век" на старобългарската литература Винфрид Бауман пристъпва в студията си („Силата на злото върху хората. Към учението на Климент Охридски", с. 39—142) към обширен анализ на проблема за злото в теологичен (учението на църковната традиция, вехт и нов завет, учението и дейността на Климент) и културно-исторически аспект (остатъци от езичеството, доброто и злото в учението на богомилите и пр.). Изследването на Бауман подчертава необходимостта от съвместни проучвания на Климентовото наследство от страна на историческата и сравнителната теологическа наука, на социолози, литературоведи, психолози, историци и т.н. В една епоха на политическо и културно консолидиране на българската държава Климент е чужд на апокалиптични мисловни структури. С дело и перо той допринася за разкриването, ограничаването и преодоляването на злото като феномен в човешкия свят. С това той прекрачва границите на своето време и се разкрива и в наши дни с удивителната актуалност на своето учение.

Ново по приложената методика е изследването на Гунтер Михел („Към честотното разпределение на словната дължина в български и гръцки", с. 143—208) на някои статистически и информационно-теоретически особености на словната литерална и силабична дължина в двата езика в синхронен и диахронен план (старобългарски IX в./ новозаветен гръцки II в. — новобългарски XX в. /новогръцки XX в.). Проучват се проби от един и същ текст — по 50 стиха от синоптическите евангелия (Матей XII, Марко IX и Лука XII). Наблюденията си авторът изгражда в следните насоки: 1. дефиниция на изследвания обект и на признаците за измерването му, 2. определяне разпределението на честотите на литералната и силабичната словна дължина, измерване на дистанциите между двата езика в това отношение, изчисление на статистическите и информационно-теоретичните величини и сравнение между тях; проверка на информационно-теоретичните величини по хипотезата на Хердан за развитието на езика към по-висока ефикасност; изчисление на линеарната корелация между величините, 3. сравнение на емпирическите честотни разпределения с два теоретически модела— на логаритмическото нормално разпределение и на формулата на Фукс, 4. измерване на въздействието на една звукова промяна — изпадането на слабите ерове в старобългарски — върху честотното разпределение на силабичната словна дължина. На изчисление се подлагат следните величини: средноаритметично, квартили, модуси, размах, стандартно отклонение, коефициент на вариацията, асиметрия и ексцес. Изчисляват се и теоретико-информационните величини: ентропия — максимална и относителна, редундантност, индекс на ефикасност, горна граница на неефикасността. Специално внимание заслужават интересните резултати, представени систематизирано и прегледно в работата, както и налагащият се извод за по-голямата и бърза промяна в разпределението на силабичната словна дължина в български език в сравнение с гръцки. С изпадането на еровете в старобългарски се редуцира средната словна дължина и се повишава кодовата ефикасност — така разпределението на силабичната словна дължина в старобългарски се приближава по-скоро до това в новобългарски, отколкото до това в старобългарски до изпадането на еровете. Задача на бъдещо изследване за български език в тази насока би трябвало да бъде и установяването на фонемната и морфемната словна дължина, словната дължина в речника, вариантността на словната дължина в различните стилове, както и комбинираните фонемни (съотв. литерални) и силабични словни дължини в синхронен и диахронен план.

Изследването на Норберт Райтер („Дроугын, ннъ, ἄλλος, ἕτερος", с. 209—240) представя семантичен и контрастивен по отношение на гръцките образци анализ на стб. дроугын и ннъ и употребата им в евангелския текст (и то в Мар, Зогр и Асем).

Обхватната студия „Южнославизми и балканизми в български език" (с. 241—322) на Христо Василев разглежда на широка сравнителна основа и с богат материал граматични проблеми на южнославистиката и балканистиката и предимно български езикови особености, на които е обръщано по-малко внимание в досегашни балканистични изследвания: 1. Фонетични южнославизми. Разгледани

са форми със запазени слаби ерове (или техни заместници) като **tьgla, *tьma,* жѧтн, лъгатн, лъжнца, добръ, мѫдръ, мъıсль; вмъкване на еров вокал в консонантна група: -изъм, *blěskъ, *voskъ, *mozgъ; *mekъkъ, *lьgъkъ; загуба на II палатализация при прилагателни м.р., мн.ч. Неудовлетворително впечатление прави употребата в този дял на тази съвременна студия на остарелия и неправилен термин „вокализиране на редуцираните вокали" (с. 245), тъй като еровете са функционално равностойни вокални фонеми на всички останали в старобългарската вокална система и настъпилата с тях фонетична промяна не е „вокализиране", а понижение или отваряне на високосредните орални ъ, ь, които не са били „редуцирани", а по всяка вероятност свръхкратки. 2. Паралели при образуването на числителни имена. 3. Особености в употребата на 'половина'. 4. Означаване на часа. 5. Образуване на мултипликативни числителни имена. 6. Паралелно развитие при атематичните глаголи. 7. Загуба на формата за императив 1 л., мн.ч. 8. Описателен императив с *нека /да* и *недей / немой.* 9. Футур II (футурум екзактум). 10. Загуба на условно наклонение във финални изречения. 11. Екзистенциалният глагол „има". 12. Глаголи на *-isati.* 13. Образуване на сравнителна степен с *по.* 14. Паралели в граматичните характеристики на някои съществителни имена (*печат, войска, вечер, севекърва, етърва, пъстърва, деца, дърво,* едносрични м.р., мн.ч. *-ове,* м.р. на *-анин/ -янин* и формите им за мн.ч., форми за звателен падеж. 15. Паралели при местоименията которын; мон, твон, ѥго; поява на ново притежателно местоимение за 3 л. 16. Паралели при съюзите *да, ако, щом* и наречията *вече, снощи, понякога, само, защо.* 17. Лексемите 'капитан, войвода' и развой на значението им.

И в двете книги на т. II от поредицата „Българска сбирка" прави приятно впечатление отличното техническо оформяне, прегледните диаграми, таблици, библиографските бележки, хубавата хартия и добрият набор, нарушаван само от някои досадни единични размествания на букви в старобългарските примери (напр. *N* вм. *И* и обратно, Ъ вм. *Ы*, главно в студията на В. Бауман).

Дори направеният кратък обзор на разработените в двете книги теми разкрива пъстротата и разнообразието на интереси, богатството на методологически похвати, всеотдайния и безкористен труд, познатата задълбоченост и научна обективност на немските учени, които и с тези свои научни приноси обогатяват многостранно и трайно международната българистична традиция.

Високо признание и благодарност заслужава жестът на издателите на поредицата проф. В. Геземан, д-р К. Хараламбиев и проф. Х. Шалер да донесат в навечерието на I Международен конгрес по българистика 100 екземпляра от току-що излязлата от печат част I на сборника „1300 години България". Посланикът на ФРГ в София д-р Хаймзьот бе така любезен да подари тези екземпляри на изтъкнати български учени, научни институции и библиотеки по време на дадения от него прием в чест на западногерманските участници в Конгреса по българистика.